

УДК 378.011.3–051:17.022.1

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сухорукова С. В.

У статті розглянуті питання ресурсного підходу до формування індивідуального стилю майбутнього вихователя дітей дошкільного віку. Розкриті характеристики основних етапів оволодіння студентами професійною діяльністю педагога. Встановлено, що розвиток внутрішніх ресурсів педагога залежить від етапів його професійного становлення.

Ключові слова: ресурсний підхід, індивідуальний стиль педагога, особистісний потенціал, потенційні можливості, професійний потенціал, внутрішні ресурси, зовнішні ресурси.

В статье рассмотрены вопросы ресурсного подхода к формированию индивидуального стиля будущего воспитателя детей дошкольного возраста. Раскрыты характеристики основных этапов овладения профессиональной деятельностью педагога. Установлено, что развитие внутренних ресурсов педагога зависит от этапов его профессионального становления.

Ключевые слова: ресурсный подход, индивидуальный стиль педагога, личностный потенциал, потенциальные возможности, профессиональный потенциал, внешние ресурсы, внутренние ресурсы.

The author considers questions of resource approach to the formation of an individual style of a future pre-school educator. Characteristics of the main stages in mastering the professional activities of an educator are revealed. The paper shows that the development of an educator's inner resources depends on stages of his / her professional development.

Key words: resource approach, individual style of an educator, personal potential, potential abilities, professional potential, external resources, inner resources.

На етапі становлення українського суспільства і національної системи освіти однією з найважливіших педагогічних проблем є і залишається проблема професійної підготовки й особистісного становлення майбутнього педагога. Особливого значення набуває фахове зростання майбутнього вихователя дітей дошкільного віку, фахівця, який забезпечує основну ланку освіти – дошкільну. Дослідження ресурсного підходу до формування індивідуального стилю майбутнього вихователя вказує на важливість інтеграції знань у сучасній педагогічній науці щодо вирішення означеної проблеми.

Проблема ресурсів особистості є предметом дослідження Г. Г. Дилигенського, В. Г. Зазикіна, Л. Ллойд, М. А. Холодної, П. Г. Щедровицького та інших. Зокрема, питання ресурсного забезпечення в системі освіти досліджували В. І. Лозова, Т. В. Рогова, Т. А. Цецоріна та ін. Його визначають як сукупність умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей особистості – майбутнього педагога [11, с. 95–116; 17, с. 258; 19, с. 101]. Питання ресурсного підходу було предметом дослідження С. О. Микитюка, який пов'язав його з професійним становленням педагога [12, с. 241].

Узагальнений аналіз літератури з проблеми дослідження засвідчив, що питання ресурсного підходу до підготовки педагога досить широко висвітлюється у науковій теорії. Разом з тим у психолого-педагогічній науці питання ресурсного підходу до формування індивідуального стилю майбутнього педагога досліджено недостатньо.

Мета статті – теоретично проаналізувати ступінь дослідження проблеми ресурсного підходу до формування індивідуального стилю майбутнього вихователя дітей дошкільного віку в освітньому процесі педагогічного ВНЗ та теоретично обґрунтувати його вплив на розвиток внутрішніх ресурсів студентів.

Розгляд питання ресурсного підходу до формування індивідуального стилю майбутнього вихователя дітей дошкільного, як переконує практика, потребує з'ясування його сутності.

Під індивідуальним стилем професійної діяльності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку ми розуміємо сукупність професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, індивідуальних властивостей, психолого-педагогічних здібностей, які обумовлюють індивідуальну своєрідність застосування ним методів та прийомів у процесі професійної підготовки та навчально-виховної діяльності.

Формування індивідуального стилю майбутнього вихователя дітей дошкільного віку має спиратися на ресурсний підхід, який складається з індивідуальних та особистісних можливостей потенціалу майбутнього педагога.

Дослідження даного питання обумовлює чітке визначення понять "потенціал", "особистісний потенціал", "потенційні можливості", "професійний потенціал", "ресурси".

У Великому тлумачному словнику поняття "потенціал" визначається як ступінь потужності в будь-якому відношенні, сукупність усіх засобів, можливостей, необхідних для певної діяльності [3, с. 1118].

Н. В. Кузьміна розглядає потенціал як наявні засоби, запаси, джерела, які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення планів, вирішення яких-небудь завдань окремою особою, суспільством, державою [8, с. 51].

Особистісний потенціал – це узагальнена, системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі здатності особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв та орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність діяльності та смислової орієнтації при зовнішньому тиску і в умовах, що змінюються [10, с. 56–65].

Особистісний потенціал – це система властивостей особистості, складових основу професійно-особистісного розвитку та забезпечують відповідний рівень досягнень педагога у професійній підготовці і подальшій педагогічній діяльності [18, с. 90–94].

На думку Г. В. Сорокумової, особистісний потенціал педагога складається з компонентів, кожен з яких може бути системно розглянуто як потенціал:

- 1) інтелектуальний потенціал (система знань, умінь, навичок, уявлень, світогляду, пізнавальних здібностей особистості);
- 2) ціннісний потенціал (система професійних цілей, цінностей і орієнтацій, соціально-психологічних установок);
- 3) духовно-моральний потенціал (система смислів і змістових життєвих орієнтацій, духовно-моральних цінностей, життєвих позицій і моральних установок особистості в системі загальнолюдських моральних норм);
- 4) комунікативний потенціал (здібності спілкування, розуміння і взаєморозуміння, здатність до оволодіння спілкуванням, комунікативні якості, вміння та навички);
- 5) художньо-естетичний потенціал (система художньо-естетичних потреб, форм і способів їх задоволення);
- 6) емоційний потенціал (система емоцій і почуттів у забезпеченні ефективності різноманітних психічних функцій людини та можливості їх творчого використання);
- 7) творчий потенціал (можливість творити, знаходити і створювати нове у професійній діяльності, діяти оригінально та нестандартно). Творчий потенціал є системною інтегральною якістю особистості [18, с. 90–94].

В. Г. Ігнатович виділяє основні характеристики компонентів творчого потенціалу особистості: багаторівневість змісту (високий, середній, низький), діалогічність (творчий потенціал – діалог між потенційним і актуальним у самій особистості і навколишнім світом, іншими людьми, людини із самою собою), соціальний характер, системність. Структура творчого потенціалу виявляється у сукупності показників, що об'єднані в блоки: власне потенціал, тобто індивідуальні психічні процеси, здібності, мотивація до творчої діяльності; знання, вміння, навички; відносини, способи діяльності і самовираження, отримані в результаті навчання, творчої діяльності і в процесі соціалізації [6, с. 48–50].

Відтак, творчий потенціал педагога характеризується знаннями, вміннями, переконаннями, ставленням, спрямованістю, здібностями.

Творчий потенціал майбутнього педагога нами визначається як професійна інтегративна якість, яка включає наступні компоненти: власне потенційний (власти-

вості мислення: гнучкість, швидкість, оригінальність мислення та ін.); когнітивний компонент (знання, вміння, навички); морально-естетичний компонент; мотиваційний компонент (переконання, готовність як внутрішньо-особистісна структура, механізм, що забезпечує актуалізацію здатності і є соціально-психологічною установкою на розгортання сутнісних сил індивіда – потреб, ціннісних орієнтацій, мотивів); професійний компонент (способи діяльності та самовираження, набуті в результаті навчання, творчої діяльності, соціалізації) (Г. В. Сорокоумова).

Отже, творчий потенціал особистості педагога – це системна, інтегральна якість особистості, яка дає їй можливість творити, знаходити нове, приймати рішення і діяти оригінально і нестандартно. Під психологічним механізмом розвитку творчої особистості педагога розуміємо систему факторів і умов, що забезпечують взаємодію творчого потенціалу з іншими компонентами особистісного потенціалу у професійній педагогічній діяльності та інших сферах творчої активності особистості [18, с. 90–94].

Професійний потенціал педагога є складовою частиною творчого потенціалу, на що вказує визначення творчого потенціалу і той факт, що професія вихователя потребує постійного творчого пошуку.

Професійний потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) – головна характеристика педагога. Це сукупність об'єднаних у систему природних і набутих якостей, що визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні. Професійний потенціал педагога можна визначити і як спроектовану на ціль здатність педагога її реалізувати: при цьому відповідно мова йде про співвідношення намірів і досягнень. Професійний потенціал може бути визначений як база професійних знань, умінь в єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя, досягати запроєктованих результатів.

Таким чином, професійний потенціал педагога визначається як система природних і набутих у процесі професійної підготовки якостей [16, с. 316].

Поняття "ресурс" у педагогіці визначається як сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єкта педагогічного процесу [20, с. 21].

Т. О. Катербарг проаналізувала різні підходи до розуміння професійного потенціалу педагога [7, с. 37]:

1. Професійний потенціал педагога визначається певною частиною внутрішніх особистісних ресурсів людини, зокрема таких, як потреби, здібності, ціннісні орієнтації, установки, особистісні якості і властивості, мотиви, знання, вміння, навички та ін.), які у неї є в наявності, ці ресурси, за певних умов, можуть проявитися у професійній діяльності, але в силу тих чи інших причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру використовуються не повною мірою або взагалі не реалізуються, не знаходять застосування. Тобто потенціал – це те, що не представлено оточенню, а приховано в надрах людської особистості, доволно не реалізується в будь-яких окремих діях діяльності, у тому числі і в професійній сфері. У цьому сенсі потенціал протиставлений особистісним характеристикам, що проявляється і об'єктивно фіксується в різних формах активності, зокрема професійно-педагогічній діяльності вчителя.

2. Згідно з іншими підходами, під професійним потенціалом педагога розуміється вся сукупність внутрішніх особистісних ресурсів (можливостей). І тих, що активно реалізуються у професійній діяльності, і тих, що можуть бути реалізовані при бажанні особистості, і навіть тих, що поки не сформовані в структурі особистості, але можуть бути сформовані на основі наявних можливостей.

Як переконує досвід, успішність педагогічної діяльності педагога визначається ефективністю реалізації її завдань і змісту на різних етапах професійного становлення. Однак окремі вчені (Е. А. Клімов, Б. Г. Ананьєв та інші) пов'язують оцінку реалізації педагогічного потенціалу особистості із соціальним замовленням і цілями в освіті, а тому все ще залишаються недостатньо вивченими власне ресурси педагога, що пов'язані з діяльністю на різних етапах професійного становлення [7, с. 41].

Н. В. Панова виділяє основні етапи оволодіння професійною діяльністю педагога, які розкривають потенціал особистості та визначити її ефективність [14, с. 206].

1-й етап. Оволодіння професією, професійна адаптація. Здійснюється реалізація практики педагога на початку професійної кар'єри. Формується мотивація діяльності, усвідомлюється сенс діяльності і оволодіння професійною роллю.

Результатом першого етапу стають: сформованість мотивації до оволодіння професійною культурою на основі професійних потреб; усвідомлення "образу Я"; готовність до прийняття професійних, особистісних та соціальних цінностей.

2-й етап. Акме, професійна компетентність.

"Акме" – вершина в розвитку людини. Це, передусім, здатність до проектування і здійснення вищих творчих досягнень у власному особистісному саморозвитку на основі духовних потреб [9, с. 3–6].

Показниками професійного "акме" є професійні досягнення, що перевищують попередні результати в роботі окремої індивідуальності [5, с. 184].

При цьому систематизується вивчення зовнішніх і внутрішніх умов особистісно-професійного розвитку педагога, виникає оволодіння різними професійними ролями, відбувається творче осмислення професійної діяльності, самореалізація, що характеризує яскраві професійні досягнення.

Результатом другого етапу є: розвиненість професійно-особистісних якостей; усвідомлення відповідальності і боргу в професійній взаємодії; оволодіння продуктивними технологіями і вміннями. Удосконалюється професійна культура педагога, яка дозволяє співвіднести результат діяльності із заданою метою і визначає критерії ефективності особистісно-професійного розвитку педагога. Створюється й поширюється новий досвід, націлений на оволодіння професійними смислами діяльності. Виникає актуалізація об'єктивних ресурсів окремих педагогів, що створює умови цілісності, єдності, системної організації його праці через взаємозв'язок педагогічного простору: особистості педагога, педагогічної діяльності та педагогічного спілкування при переважаючій ролі особистості педагога [13, с. 78].

3-й етап. Педагогічна зрілість, самореалізація. Виникає задоволеність педагогічною діяльністю, формується професійна активність педагога, його стійкість до процесів професійних деформацій на основі акмеологічних принципів. Результат третього етапу – творча, гармонійно розвинена особистість педагога з інтенціями до добра, справедливості, любові до навколишнього світу; творчо володіє системою операціональних дій, значень і смислів, індивідуальним стилем професійної діяльності та наявністю вираженої педагогічної рефлексії, що дозволяє усвідомити:

- необхідність пошуку особистого сенсу життя;
- систему ціннісних орієнтацій, установок і моральних норм;
- пошук свого місця в житті.

4-й етап. Стагнація. Зниження активної педагогічної практики за наявності досить високого рівня творчих здібностей.

Результатом четвертого етапу є: зниження мотивації у професійній діяльності, мінімізація професійних потреб; стійкість професійних, особистісних та соціальних цінностей; поступова втрата професійних і соціальних смислів діяльності.

Перехід від однієї стадії професійного становлення до іншої означає зміну соціальної ситуації розвитку, зміну змісту провідної діяльності, освоєння професійної поведінки, і, звичайно, перебудова особистості породжує суб'єктивні та об'єктивні труднощі [15, с. 101–106].

Таким чином, розвиток внутрішніх ресурсів педагога залежить від етапів його професійного становлення, які розкривають його потенціал та визначають ефективність професійної діяльності.

Під зовнішніми ресурсами педагога ми розуміємо його соціально-професійне середовище. Спираючись на положення педагогічних досліджень [1, с. 64; 2, с. 193; 4, с. 308], ми визначаємо соціально-професійне середовище педагога як частину соціокультурного середовища, що оточує педагога і що містить умови, засоби для його особистісно-професійної діяльності, персоналізованої взаємодії й особистісно-професійного розвитку. У цьому разі під соціокультурним середовищем розуміють відкриту до взаємодії частину суспільства, де здійснюються культурні зв'язки індивідів у суспільстві, де вміщені всі можливі умови для життєдіяльності та соціальної поведінки [1, с. 64].

Отже, у науково-педагогічній літературі виокремлюють зовнішні (засоби й умови довкілля) і внутрішні, тобто індивідуальні ресурси особистості [19, с. 21].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, вивчення питання ресурсного підходу у контексті дослідження проблеми формування індивідуального стилю майбутніх вихователів дало можливість виокремити та розкрити поняття "ресурси".

Під поняттям "ресурс" ми розуміємо сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єкта педагогічного процесу.

Отже, виділяють зовнішні і внутрішні (індивідуальні) ресурси особистості. До зовнішніх ресурсів ми відносимо соціальне середовище, яке впливає на професіональне становлення вихователя. До індивідуальних ресурсів – потреби, здібності, ціннісні орієнтації, установки, особистісні якості і властивості, мотиви, знання, вміння та навички особистості педагога.

Подальші дослідження ми пов'язуємо з розробкою системи педагогічної роботи з самореалізації, самовдосконалення педагога до вивільнення його внутрішніх ресурсів і усвідомленого подолання труднощів (зовнішніх і внутрішніх).

Література

1. Акбашева Р. Ш. Проектный подход к личностному образованию / Р. Ш. Акбашева. – Уфа : БГПИ, 1999. – 132 с.
2. Аллаяров З. А. Педагогические условия личностно-профессионального развития учителя в муниципальной системе образования: дисс. ... канд. пед. наук / З. А. Аллаяров. – Уфа, 2002. – 172 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. голов. ред. В. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
4. Гершунский Б. С. Философия образования / Б. С. Гершунский. – М. : Московский психолого-социальный институт Флинта, 1998. – 430 с.
5. Деркач А. Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 265 с.
6. Игнатович В. Г. Развитие творческого потенциала студентов в процессе общепедагогической подготовки / В. Г. Игнатович // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 22–23 апр. 2010 г.) / редкол.: О. Л. Жук (отв. ред.) и др. – Минск : БГУ, 2010. – С. 48–50.
7. Катербарг Т. О. Профессиональный потенциал педагогов как педагогическая категория и функциональный компонент образовательного пространства школы [Электронный ресурс] / Т. О. Катербарг // Современные исследования социальных проблем. – 2013. – № 4. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2013/04/23281>. – Назва з екрана.
8. Катербарг Т. О. Развитие и активизация профессионального потенциала педагога в образовательном пространстве школы [Электронный ресурс] / Т. О. Катербарг // Современные исследования социальных проблем. – 2013. – № 6 (26). – Режим доступа: www.sisp.nkras.ru. – Назва з екрана.
9. Кузьмина Н. В. Акмеология как наука: предмет, структура, социальная значимость / Н. В. Кузьмина, С. А. Тихомиров // О предмете, о социальном значении и путях развития акмеологической науки : материалы для размышления участников сессии Академии акмеологических наук. – СПб., 1998. – С. 3–6.
10. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова ; под ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. – Вып. 1. – М. : Смысл, 2002. – С. 56–65.
11. Лозова В. І. Стратегічні питання сучасної дидактики / В. І. Лозова // Зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002. – Харків : ОВС, 2002. Ч. 1. – 2002. – С. 95–116.
12. Микитюк С. Ресурсний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя : монографія / С. Микитюк. – Х. : Монограф, 2012. – 342 с.
13. Панова Н. В. Коучинг руководящих кадров : учеб. пособие / Н. В. Панова. – СПб. : ИВЭСЭП, 2011. – 392 с.
14. Панова Н. В. Профессиональная жизнь педагога : монография / Н. В. Панова. – СПб. : ИПКСПО, 2007. – 244 с.
15. Панова Н. В. Профессиональное развитие личности педагога [Электронный ресурс] / Панова Н. В. // Психологические и педагогические науки. – 2012. – № 2. – С. 101–106. – Режим доступа: <http://ores.su/ru/journals/vestnik-tomskogo-gosudarstvennogo-pedagogicheskogo/2012-nomer-2/a49119>. – Назва з екрана.
16. Підласий І. П. Педагогіка: новий курс : підруч. для студ. вищ. навч. закладів : у 2 кн. / І. П. Підласий – М. : Гуманіт. вид. центр ВЛАДОС, 2003. – 576 с.

17. Рогова Т. В. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи : дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 "Заг. педагог. та істор. пед. / Т. В. Рогова ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2006. – 498 с.

18. Сорокоумова Г. В. Системный подход к пониманию творческой личности педагога и механизма ее развития / Г. В. Сорокоумова // Интеграция образования : научно-методический журнал. – 2010. – № 2 (58). – С. 90–94.

19. Цецорина Т. А. Организация образовательного процесса в школе на основе ресурсного подхода дисс. ... канд. пед. наук / Цецорина Т. А. – Белгород, 2002. – 172 с.

20. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М. : Образование, 2008. – 526 с.